

Лінгводидактичні аспекти фахової підготовки майбутнього вчителя: збірник наукових праць (за матеріалами VI Всеукраїнського науково-методичного семінару викладачів і студентів 27 березня 2014 р.) / За ред. К. Я. Климової. — Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2014. — 127 с.

О.М. Марущак – здобувач,
асистент кафедри філології і лінгводидактики
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Поняття "культура мовлення" у контексті лінгвістичних досліджень

У сучасному інформаційно насиченому світі одним із найактуальніших завдань є формування особистості з високим рівнем мовленнєвої культури.

Різним аспектам проблеми культури мовлення присвячено мовознавчі і лінгводидактичні праці багатьох учених (Н. Бабич, О. Біляєв, Л. Бондарчук, Л.Головата, Т. Донченко, С. Єрмоленко, В. Жовтобрюх, А.Капська, К. Климова, І.Кочан, Л. Кравець, О. Кретьова, О. Муромцев, М. Пентиліук, О. Пономарів, В.Русанівський, О. Селіванова, Л. Струганець, А. Токарська, Є. Чак, С. Шевчук та ін.). Науково-методичною базою для їх досліджень стали праці Я.-А.Коменського, К. Ушинського, В. Сухомлинського, Л. Айдарова, Л. Варзацької, М. Вашуленка, Б. Головіна, І. Гудзик, А. Коваль, Л. Мацько, В. Мельничайко, С. Ожегова, Г.Сагач, Н. Скрипченко, Л. Щерби, О. Хорошковської та ін.

Попри значну увагу до цього явища, вчені наразі не дійшли єдиної думки щодо визначення терміну "культура мовлення". Здійснимо спробу систематизації пропонованих визначень вказаного поняття.

У 80-х роках ХХ ст. культура мовлення розглядається різнопланово:

- як відповідність висловлювання певній мовній нормі, що історично склалася у певному мовному середовищі, для досягнення запланованого прагматичного результату (Щерба, 1974) [8, с. 27] або володіння літературними нормами на всіх мовних рівнях, в усній і писемній формі мовлення, уміння

користуватися мовностилістичними засобами і прийомами з урахуванням умов і цілей комунікації (Ільяш, 1984) [4, с. 5];

- як сукупність і систему комунікативних якостей мовлення (Головін, 1980) [3, с. 7].

Сучасні дослідники, базуючись на попередніх дефініціях, пропонують власне бачення поняття, дещо видозмінюючи або доповнюючи його. Зокрема, І.Кочан та А. Токарська, Н. Чернетко і М. Торган поділяють думку, яку висловив М. Ільяш.

Розглядаючи поняття культури мовлення тотожно з культурою мови, А. Коваль вважає, що остання полягає "насамперед у бездоганно правильному користуванні лексичними, граматичними нормами літературної мови, а також у правильній вимові слів і вживанні нормативних наголосів у словах" [5, с. 11].

Найбільш поширено поняття культури мовлення визначено М. Пентилюк. На думку вченої, під культурою мовлення варто розуміти "дотримання літературних норм вимови, наголошення, слововживання, побудови словосполучень, речень, текстів; нормативність усної й писемної мови, що виражається в її правильності, точності, ясності, чистоті, логічності, доречності, виразності, а також у різноманітності граматичних конструкцій, багатстві словника, дотриманні в писемному мовленні орфографічних і пунктуаційних норм" [6, с. 18].

Деякі розбіжності у розумінні поняття культури мовлення не впливають на однаковість вирізнення комунікативних ознак культури мовлення. Зокрема, Н.Бабиш виділяє наступні: правильність, точність, чистота, багатство (різноманітність), виразність та доречність [1, с. 9]. Дещо розширює цей перелік Г. Волкотруб, додаючи до вищеперелічених логічність [2, с. 8]. А найбільш повний список ознак культури мовлення пропонує М. Пентилюк: змістовність, правильність і чистота, точність, логічність і послідовність, багатство (різноманітність), доречність (доцільність), виразність і образність [6, с. 22].

Серед усіх вказаних, на думку вченої, домінантною є правильність оскільки це основна комунікативна якість мовлення.

Зважаючи на появу нових інформаційних джерел, нами було проаналізовано можливості "Українського національного лінгвістичного корпусу" щодо наявності відповідних матеріалів. На запит "культура мовлення" з-поміж усієї інформаційної бази корпусу було знайдено 31 документ, у тексті якого міститься це поняття (див. Рис. 1). Серед обраних документів – монографії, навчальні посібники, автореферати дисертаційних досліджень, словник-довідник з українського літературного слововживання, довідкове видання "Український реферативний журнал", збірник доповідей Київського проекту інституту Кенана, статті з газети "День" та ін. Однак змушені констатувати, що серед пропонованого переліку немає ґрунтовних праць із культури мови і мовлення.

Кожне джерело характеризується наявністю різної кількості контекстів поняття, однак найбільше їх виявлено у навчальному виданні Г. Берегової "Ділова українська мова" (58). Решта дібраних матеріалів значно поступається за цим показником.

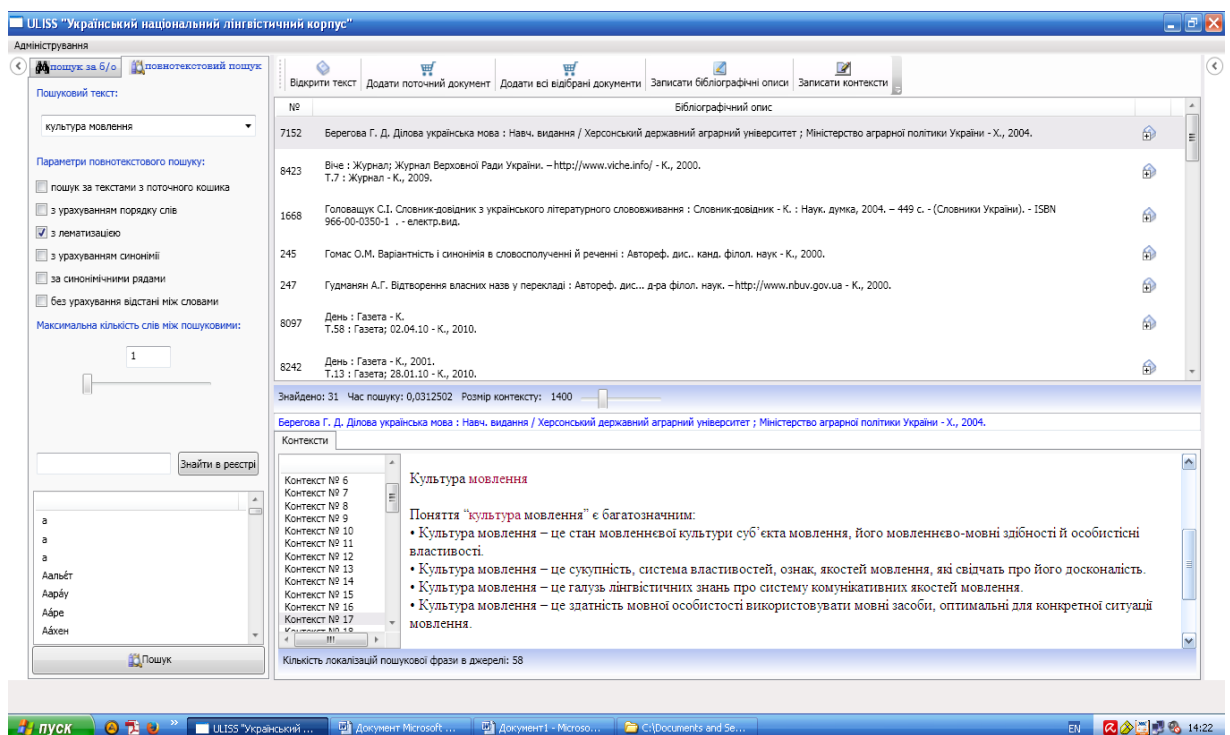

Рис. 1. Матеріали українського національного лінгвістичного корпусу на запит "культура мовлення".

Саме у вказаному посібнику найбільш повно розкривається сутність багатозначного поняття "культура мовлення":

- це стан мовленнєвої культури суб'єкта мовлення, його мовленнєво-мовні здібності й особистісні властивості;
- це сукупність, система властивостей, ознак, якостей мовлення, які свідчать про його досконалість;
- це галузь лінгвістичних знань про систему комунікативних якостей мовлення;
- це здатність мовної особистості використовувати мовні засоби, оптимальні для конкретної ситуації мовлення [7].

Подані дефініції є узагальненням попередніх наукових досліджень, що більш поширено розкриваються у тексті навчального посібника.

Таким чином, визначення поняття "культура мовлення" у кожен період часу дещо різнились, однак у загальному характеризувалось наявністю критерію дотримання усіх літературних норм. Формування визначених мовленнєвих засад яз запоруки розвитку культури мовлення людини слід починати у дошкільному і молодшому шкільному віці, адже саме цей час є найбільш сприятливий для засвоєння дітьми пропедевтичних знань норм української мови. І загальний рівень культури мовлення дорослої людини, незалежно від розуміння визначення самого поняття науковцями, буде залежати від базових знань.

Список використаних джерел

1. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення / Н.Д. Бабич. – Л.: Світ, 1990. – 232 с.

2. Волкотруб Г.Й. Практична стилістика української мови: Навчальний посібник / Г.Й. Волкотруб. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. – 256 с.
3. Головин Б.Н. Основы культуры речи / Б.Н. Головин. – М.: Высшая школа, 1980. – 335с.
4. Ильяш М.И. Основы культуры речи / М.И. Ильяш. – Киев – Одесса: Вища школа, 1984.– 188 с.
5. Коваль А.П. Культура української мови / А.П. Коваль. – К.: Наук. думка, 1966. – 192 с.
6. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика / М.І. Пентилюк. – К. : Вежа, 1994. – 230с.
7. Український національний лінгвістичний корпус [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lcorp.ulif.org.ua/>.
8. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность / Л.В. Щерба. – М.: Наука, 1974. – 248 с.